

Watervogels langs de zuidoostelijke Kaspische Zeekust van Iran januari 2004

Mian Kaleh Wildlife Refuge in Iran; op de achtergrond de besneeuwde toppen van het Elburz gebergte.
Foto: Peter Meininger.

Peter Meininger & Mark Zekhuis

Inleiding

In januari 2004 bezochten tien Nederlandse vogelaars Iran om in samenwerking met het Iraanse Department of the Environment (DoE) een midwintertelling uit te voeren van watervogels. Er werden vijf teams samengesteld, bestaande uit twee Nederlanders en enkele Iraniërs, die elk de belangrijkste watervogelgebieden van één of enkele provincies gingen tellen. Wij namen gedurende twee weken de provincie Mazandaran voor onze rekening. Deze provincie ligt in het noorden van Iran, ingeklemd tussen de Kaspische Zee en het Elburz gebergte. Het is een vlak en vruchtbaar gebied, dat bijna geheel is gecultiveerd. Vooral met rijstteelt. Het is er groen, vochtig en relatief dichtbevolkt. In totaal werden achttien telgebieden bezocht. Hiervan waren slechts twee gebieden 'natuurlijk': de kust van de Kaspische Zee en de Baai van Gorgan (inclusief Mian Kaleh Wildlife Refuge). De overige gebieden zijn gecreëerd of sterk beïnvloed door de mens. In totaal zijn ruim 1,2 miljoen watervogels geteld, waarmee Mazandaran veruit de meest watervogelrijke provincie van Iran is.

Natuurlijke gebieden

Het tellen van de 334 km lange Kaspische kust van Mazandaran was een taaie klus. Ondanks de aanwezigheid van veel vis is deze kust betrekkelijk arm aan vogelsoorten en aantallen. Dit wordt waarschijnlijk vooral veroorzaakt door de rechte kustlijn, het smalle strand, vrijwel ononderbroken bebouwing (binnen 30 m van het water) en vele verstoringen op het strand door auto's, vissers en jagers. Dagenlang rijden, stoppen en systematisch de zee afspeuren met de telescoop leverden hier ruim 17.000 vogels

op, waarvan de Fuut *Podiceps cristatus* (4700) het talrijkst was. Verder zijn het vermelden waard: 86 Kuifduikers *Podiceps auritus*, een Middelste Jager *Stercorarius pomarinus*, drie Zwartkopmeeuwen *Larus melanocephalus*, 950 Pontische Meeuwen *Larus cachinnans*, acht Heuglin's Meeuwen *Larus heuglini*, 18 Reuzenzwartkopmeeuwen *Larus ichthyaetus* en 1300 Dwergmeeuwen *Larus minutus*. Steltlopers ontbraken vrijwel.

Het andere natuurlijke wetland ligt in het noordoosten van de provincie. Hier ligt een grote brakke baai, de Baai van Gorgan, van

de zee gescheiden door het 60 km lange Mian Kaleh schiereiland. Het totale gebied is 97.200 ha groot, waarvan het Mian Kaleh Wildlife Refuge (68.000 ha) is aangewezen als Ramsar gebied en Biosphere reservaat. Een intensief, driedaags bezoek aan dit gebied leverde ruim een miljoen watervogels op. Tellingen werden zowel uitgevoerd vanaf de oever (met terreinwagens) als vanaf het water (met een snelle boot). De talrijkste soort was de Meerkoet *Fulica atra* (ruim 810.000), op enige afstand gevolgd door Tafeleend *Aythya ferina* (83.000), Europese Flamingo *Phoenicopterus ruber* (73.000), Wilde Eend *Anas platyrhynchos* (25.000) en Kuifeend *Aythya fuligula* (18.000). Andere opmerkelijke soorten en aantallen van regionaal zeldzame of schaarse soorten waren Kroeskoppelikaan *Pelecanus crispus* (209), Dwergaalscholver *Phalacrocorax pygmeus* (131), Nonnetje *Mergellus albellus* (700), Middelste Zaagbek *Mergus serrator* (194), Witkopeend *Oxyura leucocephala* (625) en Zeearend *Haliaeetus albicilla* (125).

Kunstmatige gebieden

De resterende watervogelgebieden waren kunstmatige waterreservoirs, zogenaamde

'damgahs' of 'ab-bandans'. Over het algemeen zijn dit omdijkte waterreservoirs van enkele tot zelfs tientallen hectaren groot. Waarschijnlijk waren sommige reservoirs van origine moerasgebieden die door omdijking zijn veranderd in een kunstmatig spaarbekken. Het water wordt in de zomer gebruikt voor irrigatie van de omliggende gebieden. Vooral rijstvelden vormen de nachtelijke foerageergebieden van de grote aantallen eenden en steltlopers die overdag op de reservoirs verblijven. De reservoirs hebben soms ook nevenfuncties, zoals visteelt, eendenjacht of marginale rijstteelt. Sommige damgah's hebben zich door verlanding van moerasvegetatie en wilgenbos ontwikkeld tot prachtige wetlands waar bijvoorbeeld ook Woudaapjes *Ixobrychus minutus* tot broeden komen. In Mazandaran zijn enkele honderden van deze waterreservoirs, waarvan wij de grootste en meest vogelrijke bezochten. In en rond deze damgahs en ab-bandans worden in de wintermaanden vele duizenden eenden geschoten of op vele verschillende ingenieuze manieren gevangen. Vooral de waterreservoirs die werden gebruikt voor het vangen van eenden, herbergden vaak grote aantallen watervogels. In de ruime

Verkoop van geschoten watervogels langs de weg nabij Zarin, Kola, Iran, januari 2004.

Foto: Peter Meininger.

omgeving van deze gebieden mag niet worden geschoten en de eendenvangers zorgen voor absolute rust. Smalle weggetjes waren afgezet met hekken om auto's en motoren uit de gebieden te weren. In Fereidoonkenar Damgah telden we ruim 77.000 watervogels, onder andere Wintertaling *Anas crecca* (50.000), Grauwe Gans *Anser anser* (9200), Pijlstaart *Anas acuta* (5800), Grutto *Limosa limosa* (4500) en Kievit *Vanellus vanellus* (2770). Het 3 ha grote Ezbaran Damgah was letterlijk bedekt met een compacte groep van 45.000 Pijlstaarten.

Siberische Kraanvogels

In 1978 ontdekten medewerkers van het Department of the Environment een kleine overwinterende populatie van Siberische Kraanvogels in Fereidoonkenar Damgah. De lokale eendenvangers kenden de soort goed en meldden dat deze vogels hier al vele jaren overwinteren. In de jaren 1980 ging het jaarlijks om zeven à elf vogels; daarna namen de aantallen langzaam af en in januari 2004 telden wij slechts vier wilde vogels: een paar met een juveniel en een solitaire adult. Daarnaast waren twee

gekleurringde juvenielen aanwezig, afkomstig uit een Amerikaanse dierentuin en recent losgelaten in het kader van een reintroductieprogramma (zie onder andere <http://www.savingcranes.org>). Het gaat hier om de laatste vogels van de westelijke populatie van de Siberische Kraanvogel; dezelfde vogels pleisteren in het najaar in de Wolgadelta. De enkele vogels van de Midden-Siberische populatie overwinterden tot voor kort in Bharatpur, India, maar lijken inmiddels te zijn verdwenen. De Oost-Siberische populatie telt nog 2900 à 3000 vogels en overwintert in China. Hoewel de soort in Iran volledige bescherming geniet, ook van de lokale bevolking, lijken de overlevingskansen van deze relictpopulatie vrijwel nihil.

Jacht

Tijdens ons verblijf zagen we op veel plekken diverse vormen van jacht. Gedurende de tellingen van watervogels op het strand, waren we getuige hoe twee keer een voor onze telescoop zwemmende Fuut *Podiceps cristatus* werd geschoten. Ook een overvliegende Aalscholver *Phalacrocorax carbo* kon niet ontsnappen aan een wolk

Het gebied van de Siberische Kraanvogels, Fereidoonkenar Damgah, is omgeven door uitgestrekte rijstvelden. Behalve de kraanvogels foerageren hier 's nachts ook duizenden eenden, waaronder Wintertalingen en Pijlstaarten. Tussen de gesnoeide bomen op de achtergrond staan optreknetten.

Foto: Mark Zekhuis.

De sfeer rond de eendenputten heeft, gelijkis met onze eendenkooien. In Iran worden echter twee andere vangtechnieken toegepast. Foto: Mark Zekhuis.

hagel. Op het strand maar ook in de dorpjes zagen we jongens met luchtbuksen op Dwergmeeuwen en zangvogels schieten. Aan de onbeschermde zuidkant van de Baai van Gorgan werd ook flink gejaagd. Op de particuliere stukken staan tientallen jachthutten, waaruit al vroeg in de ochtend werd geschoten op zwemmende en vliegende watervogels. De eerste schoten vielen al in het donker, zodat de jagers onmogelijk konden zien welke soorten werden geschoten. Dat 's avonds een Witkoopeend in de pan lag te pruttelen was dus zeer goed mogelijk. Bij de meeste waterreservoirs werd ook gejaagd. Vaak troffen we ogenschijnlijk aantrekkelijke watervogelgebieden aan, maar de vogels waren afwezig op een enkele Meerkoet na die snel het riet in-zwom. Op de oevers werden veel lege jachtpatronen gevonden. De jacht op watervogels is gedurende zes maanden van het jaar toegestaan, van donderdag tot en met zondag. Jagers zijn verplicht een jachtakte te halen en die bij zich te dragen gedurende de uitoefening van de jacht. Het Department of the Environment moet erop toezien dat de jachtpapieren in orde zijn. We kregen de indruk dat jacht

met het geweer overal was toegestaan, behalve binnen Mian Kaleh Wildlife Refuge en in en om de reservoirs waar eenden worden gevangen.

Eendenvangst

Jacht en vogelvangst vormen voor veel mensen een aardige bijverdienste. Voor minstens enkele honderden gezinnen lijkt de eendenvangst zelfs de belangrijkste bron van inkomsten. In diverse grotere steden van Mazandaran troffen we kraampjes aan met dode en levende watervogels. Ook nabij enkele dorpen bevonden zich kraampjes langs de weg. Het aanbod bestond vooral uit diverse soorten eenden (veelal levend), maar ook uit geschoten vogels zoals Dodaars *Tachybaptus ruficollis*, Kuifduiker en Aalscholver. De aangeboden levende eenden worden op diverse wijzen gevangen in de speciaal daarvoor ingerichte reservoirs. Langs de beboste oevers van de reservoirs bevindt zich een labyrint van dijkjes, smalle paadjes en bruggetjes over kanaaltjes, alles gecamoufleerd met rieten matten. Bij de vanginstallaties bevinden zich vaak bouwvallige hutjes waar de eendenvangers slapen en eten. Hier moet

worden gefluisterd en zelfs roken is verboden, om de vele eenden op de plas achter de schermen niet te verontrusten. De meest opmerkelijke manier van eendenvangst was door middel van 'optreknetten'. In de smalle rand geboomte rond verscheidene reservoirs staan diverse vanginstallaties, rond Fereidoonkenar Damgah zelfs meer dan 200. Bij deze optreknetten zijn de bomen op circa 6 m hoog gesnoeid, waardoor open plekken in de boomrand zijn ontstaan. Juist deze open plekken worden door de eenden gebruikt tijdens de vluchten in de schemering tussen de plassen en de omliggende rijstvelden. Tussen de gesnoeide bomen staan twee circa 15 m hoge stalen masten, waartussen een grofmazig net van 60-80 m lang en circa 8 m hoog hangt. Op de grond staan enkele korven met daarin enkele Wilde Eenden als lokkers. Als eenden laag over de bomen tussen de masten vliegen, wordt het net strak gespannen zodat de eenden in de zakken van het net terecht komen.

Nabij de genoemde optreknetten waren in veel gevallen ook vanginstallaties die sterk gelijken op die in de Nederlandse eendekooien. Vanuit een kleine hut, onzichtbaar vanaf de plas, worden tamme lokeenden één voor één los gelaten. Deze lokeenden vliegen dan luid kwakend langs de Wilde

Eenden om te landen in een kleine poel, waar wordt gevoerd aan het eind van een fuik. Met de lokeenden meegevlagen wilde Eenden worden gevangen met een klapnet of door het afsluiten van de fuik.

Op rijstvelden rond vele reservoirs stonden hoge mistnetten opgesteld. Tussen 6 m hoge palen hangen 30-50 m lange netten. Hierin belanden eenden, maar ook vele andere vogels (steltlopers, Dwergmeeuwen), vooral tijdens de nachtelijke foerageervluchten. In de ochtend worden de netten geleegd. Een curieuze vangmethode werd ons getoond nabij het dorpje Zarin Kola. Op donkere nachten gaan de eendenvangers met een bootje het water op. Eén persoon beweegt het bootje voort met een stok, één persoon slaat continu hard op een kleine gong en één persoon verblindt de eenden met een felle lamp en vangt deze met een schepnet. De combinatie van de gong en het felle licht doet de vogels 'verstarren'.

Omvang van de vangst en andere bedreigingen

Door de heersende rust in en om de diverse reservoirs waar eenden worden gevangen, trekken deze gebieden grote concentraties watervogels aan. Ook de Siberische Kraanvogels profiteren duidelijk van de rust en de relatieve veiligheid in deze gebieden. De

De auteurs in Ramsar, Iran, de plaats waarnaar de bekende Ramsar Conventie (het internationale verdrag voor de bescherming van wetlands en watervogels) is vernoemd.

Foto: Parvis Bakhtiari.

Eén van de drie volwassen Siberische Kraanvogels hield zich op in Sorkherud Damgah. Voorzichtig glurend over de rietmatten kon men de vogel in de eendenput zien rondstappen. Foto: Mark Zekhuis.

watervogels betalen echter een zware tol. Alleen al in Fereidoonkenar Damgah bevinden zich tweehonderd vanginstallaties, die vooral vangen in november tot en met februari. Een voorzichtige schatting van gemiddeld vier gevangen eenden per nacht (in sommige nachten echter aanzienlijk

meer) resulteert voor dit gebied in een vangst van 80.000 - 100.000 eenden per seizoen. Na de islamitische revolutie in 1978 zijn de vangintensiteit en het aantal vanginstallaties aanzienlijk toegenomen. Het is dan ook niet onwaarschijnlijk dat er iedere winter enkele honderdduizenden

Watervogeltelling langs de oever van Mian Kaleyh Wildlife Refuge.

Foto: Peter Meininger.

Mian Koleh Wildlife Refuge, Iran, januari 2004.

Foto: Peter Meininger.

watervogels aan hun eind komen in Mazandaran.

Tot slot

Naast de Siberische Kraanvogels, herbergt Iran veel andere interessante vogelsoorten, zoals de endemische Perzische Steppegaai *Podoces pleskei*, Kraagtrap *Chlamydotis undulata*, Krabplevier *Dromas ardeola*, Kaspisch Berghoen *Tetraoallus caspius*, Menetries Zwartkop *Sylvia mystacea*, Witvleugelleeuwerik *Melanocorypha leucoptera*, Finsch Tapuit *Oenanthe finschii*, Roodstaarttapuit *Oenanthe xanthopyrma* en Grote Rotsklever *Sitta tephronota*. Daarnaast kunnen nog bijzondere zoogdieren worden waargenomen, bijvoorbeeld Mesopotamisch Damhart *Dama mesopotama*, Luipaard *Panthera pardus*, Wilde Ezel *Equus hemionus onager* en met veel geluk zelfs Jachtluipaard *Acinonyx jubatus*. Iran kent een enorme diversiteit aan landschappen: ruige besneeuwde gebergten, wetlands, woestijnen, steppe en mangrovekusten. Het is niet eenvoudig dit land op eigen gelegenheid te bezoeken: autohuur is vrijwel onmogelijk, het verkeer volstrekt

chaotisch en weinig mensen spreken Engels. Voor assistentie bij een bezoek aan Iran adviseren wij contact op te nemen met Ecotour-Iran (<http://www.ecotour-iran.com>). Onze samenwerking met deze deskundige mensen was zeer prettig. Daarnaast kennen ze de goede plekken en hebben daar gemakkelijk toegang. Zij spreken goed Engels en kunnen het vervoer en onderdak regelen. Informatie bij Eco Tourist Services, e-mail: evu@ecotouristservices.nl of telefoon (0521) 38 35 19.

Dankwoord

Wij danken het Department of the Environment, in het bijzonder Hamid Amini en Koros Rabiee. Parvis Bakhtiari (Ecotour-Iran) was een uitstekende gids en tolk. Tevens danken we onze Nederlandse reisgenoten Peter de Boer, Harvey van Diek, Rob Felix, Menno Hornman, Bernard Oosterbaan, Menno van Straten, Frank Willems en Erik van Winden.

■ P.L. Meininger, Lisztaan 5, 4384 KM Vlissingen, e-mail: mein@zeelandnet.nl & M. Zekhuis, Stoevelaar 23, 7414 CA Deventer, e-mail: catbird@home.nl.